

УДК 811.161.2'37'367.335

Левченко Т. М., Чубань Т. В.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД МОВНИМИ ФАКТАМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

У статті досліджено питання про значення спостереження над словом і реченням у процесі вивчення граматики української мови. Схарактеризовано видові особливості дієслів, виділено основні аспекти дослідження перфективізації дієслів у сучасній українській мові, параметри граматичної перфективізації у вербальних і відіменних дієслів. Описано модальні відтінки речень, наведено приклади. Виділено та охарактеризовано два види безсполучникових складних речень. Теоретичні положення підтверджено прикладами.

Ключові слова: *одновидові дієслова, двовидові дієслова, вербальні дієслова, відіменні дієслова, видові особливості, синтаксична модальність, складне речення, складні безсполучникові конструкції.*

В статье проанализирован вопрос о значении наблюдения над словом и предложением при изучении грамматики украинского языка. Охарактеризованы видовые особенности глаголов, выделены основные аспекты исследования перфективации глаголов в современном украинском языке, параметры грамматической перфективации в вербальных и отсуцествительных глаголах. Описаны модальные оттенки предложений, приведены примеры. Выделены и охарактеризованы два вида бессоюзных сложных предложений. Теоретические положения подтверждены примерами.

Ключевые слова: *одновидовые глаголы, двовидовые глаголы, вербальные глаголы, отсуцествительные глаголы, видовые особенности, синтаксическая модальность, сложное предложение, сложные бессоюзные конструкции.*

The article studied the importance of observation of the word and sentence while studying Ukrainian grammar. It is noted that grammatical teaching is in Ukrainian books and manuals, which preferably have a proof of the complex and important processes in the development of grammar.

The author of the article proved that grammar studies internal and external formal structure of language units (words and sentences) and a full-blown word is the source material while studying grammar. It is said that the word is a subordinate element in relation to units of syntactical level and at the same time it is a combination of elements of morphological level. The author determined specific features of verbs, highlighted the main aspects of formation of perfective verbs from imperfective in modern Ukrainian language, grammatical options of formation of perfective verbs from imperfective in verbal and in verbs formed from names.

The article described modal shades of sentences, there are some examples. The article proved that observing language in writings we could conclude that the forms of the grammatical mood (predicate), special particles and intonation are the main means of expression of sentence modality. It is selected and characterized two types of asyndetic complex sentences, because researchers consider relations in asyndetic sentences differently today, so that is why the issue of the research of asyndetic complex sentences remains relevant today.

The article clarified that discussions are related primarily to the absence of a conjunctive communication components of asyndetic sentence and therefore complex asyndetic sentences are structures that do not have clear interpretation. Reasons are confirmed by examples. It is made a general conclusion that the effectiveness of the Ukrainian language lessons at institutions of higher education depends on the scientific and theoretical level of material content and selection of material for examples.

Key words: *one-way verbs, no-one-way verbs, verbals, verbs formed from names, specific features, syntactic modality, complex sentence, complex asyndetic sentences.*

У ВНЗ лінгвістична підготовка майбутніх учителів української мови передбачає вивчення курсу «Сучасна українська літературна мова», важливим компонентом якого є граматики. І тут важливим чинником стає спостереження над мовними фактами. У сучасній українській мовознавчій науці особливе місце мають праці, присвячені проблемам морфології та синтаксису (Д. Баранник, С. Бевзенко, І. Вихованець, К. Городенська, В. Горяний, А. Грищенко, П. Дудик, Н. Іваницька, А. Кващук, О. Мельничук, К. Плиско, В. Русанівський, К. Шульжук та ін.).

У працях «Словотвірна структура слова» (Городенська К., Кравченко М.), «Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці» (Загнітко А.) описано особливості українського дієслова, видову структуру вербальних дієслів та видові кореляції відіменних дієслів, вияв похідних граматичних категорій дієслів.

Грамматичне вчення містять українські підручники та посібники, у яких переважно є доведення тих складних і важливих процесів у розвитку граматичної науки (О. Безпояско, І. Вихованець, К. Городенська, В. Горяний, А. Грищенко, І. Дацюк, М. Доленко, А. Кващук, О. Мельничук, К. Шульжук та ін.). У процесі навчання відбувається пізнання, усвідомлення мовної реальності, її структури, законів, згідно

з якими відбувається мовне оформлення і вираження думки. У процесі вивчення закономірностей, що діють у граматичній будові мови, значне місце відводять системно-структурному аспекту досліджуваних об'єктів. Будь-який об'єкт із структурою – це система (О. Безпояско, І. Вихованець, О. Мельничук, К. Городенська, А. Грищенко, К. Шульжук та ін.). Визначаючи структуру мови, студентам ВНЗ вказують, що в ній системно пов'язані окремі рівні (фонетичний, лексичний, граматичний). Граматична структура підпорядкована загальній структурі мови (І. Вихованець, О. Мельничук). З'ясування закономірностей розвитку граматичної структури неможливе без урахування змінності мови і її системного характеру. Сама мовна реальність як об'єкт дослідження в принципі, уважає В. Горбачук, у своїй сутності віками залишається незмінною, існує поза волею дослідника, завдання якого – пізнати цю реальність, збагнути її і по можливості адекватно описати. «Але наше розуміння цієї лінгвальної дійсності, її наукове відображення залежить від багатьох факторів, є відносним. Це зумовлюється, зокрема тим, що кожна наука, поки жива, постійно удосконалює свій дослідницький апарат, розвивається в напрямку проникнення в глибинну сутність досліджуваної реальності. Науково-понятійна картина цієї реальності залежить від позиції, точки зору, світоглядно-методологічних настанов і самого дослідника. Цим пояснюється неоднакове тлумачення різними вченими одних і тих явищ мови» [3, с. 7].

Проблема статті полягає в доведенні того факту, що разом із науково-дослідницькою метою, обравши певний аспект дослідження, потрібно добирати мовне підтвердження шляхом спостереження над мовою, причому в одному випадку будемо бачити лексичні чи морфологічні властивості слова, використовуючи для цього доступні засоби і методи, а в іншому – будемо висвітлювати синтаксичний рівень, розглядати, досліджувати й описувати синтаксичні одиниці.

Мета статті – установити типи співвідношень між парновидовими й одновидовими дієсловами сучасної української мови, виявити характерну для кожного речення синтаксичну віднесеність основного змісту речення до дійсності та розкрити своєрідність значень складних речень із недиференційованим синтаксичним зв'язком.

Будь-яка словоформа є матеріалом для граматичних досліджень. Вони ж вивчають її морфемну, морфологічну, словотворчу й синтаксичну структури. Студентам доводять, що граматику це – учення про внутрішню і зовнішню формальну структуру одиниць мови (слів і речень). Вихідним матеріалом у процесі дослідження граматики є повнозначне слово. Воно – підпорядкований елементом щодо одиниць синтаксичного рівня і водночас сукупність елементів морфологічного рівня.

Основним об'єктом морфології є слово, завданням її є всебічна характеристика всіх граматичних ознак слова. Так, наприклад, komponуючи матеріал до практичного заняття з сучасної української мови на тему «Особливості дієслів недоконаного виду в сучасній українській мові», у якому центром опису є дієслово, студентам варто дати можливість спостереження над мовою певного твору, а також навчити виконувати морфологічний аналіз дієслова. Студентам дають відомості про те, що до проблеми видової співвіднесеності дієслів у сучасній мові зверталось не одне покоління мовознавців, про що свідчать праці В. Виноградова, Ю. Маслова, А. Бондарка, Н. Авілової, М. Головинської, М. Шелякіна, А. Мазона, Е. Кошмідера, В. Русанівського, І. Вихованця, А. Загнітка та ін., що здобутки сучасної аспектології безсумнівні, але не втратили своєї актуальності такі загальнотеоретичні проблеми, як статус категорії виду, семантика видової опозиції, граматична і граматико-словотвірна перфективація, способи (роди) дієслівної дії тощо.

Дієслова недоконаного виду, виражаючи нецілісну дію, представляючи її як процес, означаючи дію або стан в їх розгортанні, залежно від здатності досягти своєї внутрішньої межі поділяються на граничні й неграничні. Граничні дієслова недоконаного виду виражають дії, процеси та стани, які спрямовані на досягнення внутрішньої межі як критичної точки в їх розгортанні. Перспектива досягти цієї межі уможливорює для них доконаний корелят, з яким вони утворюють видову пару. Неграничні дієслова недоконаного виду позначають такі дії, процеси та стани, які в своєму розгортанні не спрямовані на досягнення внутрішньої межі як критичної точки. Саме тому вони залишаються поза видовою опозицією. Поділ дієслів недоконаного виду на граничні й неграничні вмотивовує їх видову співвіднесеність, а саме: граничні дієслова недоконаного виду є парновидовими, співвідносними за видовою ознакою, а неграничні – одновидовими дієсловами недоконаного виду, або не співвідносними за видовою ознакою.

Що ж до дієслів доконаного виду, то вони завжди виражають обмежену внутрішньою межею цілісну дію.

За семантичною ознакою граничності/неграничності дієслова недоконаного виду поділяють на три групи: 1) парновидові (дієслова з граничною основою); 2) непарні, одновидові дієслова недоконаного виду (дієслова з неграничною основою); 3) непарні, одновидові дієслова доконаного виду (дієслова з часовими афіксами).

Г. Квітка-Оснoв'яненко, взявши за основу своїх творів мову українського народу, не міг не відобразити в текстах особливе семантичне навантаження дієслова, підтвердивши його вагомість. Вивчаючи видову співвіднесеність дієслів, потрібно брати до уваги і їх генетичну неоднорідність, що можемо проілюструвати на матеріалі повісті Г. Квітки-Оснoв'яненка «Сердешна Оксана». Як відомо, за походженням дієслова поділяють на вербальні, або непохідні, і відіменні, утворені від іменникових, прикметникових, займенникових та числівникових основ. У них різний лексико-семантичний потенціал, що зумовлює відмінності у видовій структурі. Граничний характер мають дії, які виражають вербальні дієслова односпрямованого руху (*бігти, летіти, повзти*), конкретної фізичної дії (*будувати, варити*,

полоти, шити, рубати, різати, троциту) та більшість дієслів інтелектуальної діяльності (рахувати, вчити, множити): Уранці, чи зробила що, чи ні, по своїй натурі **побігла** до подруг, щоб в'яць зібратись їм дивитись на муштру [4, с. 281]. Як пішла по воду, а там подруженьки зустрілися, та й почали мені сміятися, що я й білоручка, як ви мене, мамо, зовете, та й я пішла по воду, та не вмю відер нести, коромисло не так держу; зовсім **обсміяли**; а тут Трохимові собаки як нападуть на мене, а я як **побіжу**, як злякаюсь! [4, с. 287]. А що, Оксано! – став казати Петро, поспішаючи за нею, що мов ластівка **летить** і до землі від радіщів не доторкається [4, с. 286]. Не випросилась, а випручалась наша Оксана, і як муха, від нього **полетіла** і ускочила у хату... [4, с. 288]. Перестала Оксана жартувати і до подруг бігати: усе сидить дома, то **шукє**, то **пряде** [4, с. 290]. За семантичною ознакою граничності ці дієслова недоконаного виду здатні корелювати з формами доконаного виду, але реалізувати цю здатність вони можуть лише за наявності відповідних граматичних засобів – повністю десемантизованих префіксів. У дієслів односпрямованого руху таких засобів зовсім немає, тому що префікси – їх потенційні перфективатори, крім граматичного значення доконаного виду, надають їм різних словотвірних значень, пор. *влетіти, перелетіти, залетіти, прилетіти* і т. д. Видові префіксальні кореляції вербальних дієслів конкретної фізичної дії та інтелектуальної діяльності формують вибірково, залежно від здатності того чи того префікса десемантизуватися і перетворитися на показник доконаного виду у структурі дієслова з відповідним лексичним значенням. Основним засобом їх граматичної перфективації є префікс *по-*, пор. видові пари: *будувати – побудувати, рахувати – порахувати, множити – помножити, шити – пошити, полоти – пополоти*. Гранично з ним зблизився, а в багатьох видових кореляціях і перетнувся префікс *з-/зі-, с-*, пор. видові пари: *будувати – збудувати, молоти – змолоти, в'язати – зв'язати*.

Неграничний характер мають дії, які виражають дієслова обох генетичних груп зі значенням звучання, мовлення та мислення, вербальні дієслова, що передають різноспрямований рух, відсубстантивні дієслова, що виражають словотвірні значення «бути кимось, уподібнюватися до когось» і «займатися певною діяльністю»: *От Оксана мовчала, мовчала далі й каже: «Ви б вже покинули об сьому й думати»* [4, с. 286]. *Казала, що підеш за мене, то не мори мене; нехай я пришлю людей, поберімося вже собі* [4, с. 286]....*Зібрались, щоб поговорити, та нічого і не кажуть, знай цілуються...* [4, с. 288].

Більшість відсубстантивних дієслів означає неграничні дії, процеси та стани; граничністю характеризуються лише ті дії, які спрямовані на об'єкт, та відад'єктивні дієслова, які вирізняються граничним характером виражених ними процесів та дій. Семантичне зумовлену здатність формувати видові опозиції найпошлідовніше реалізують відад'єктивні дієслова процесу із суфіксами *-а-, -і-, -ну-*, перший із яких виражає словотвірне значення «ставати якимсь за ознакою у більшому ступені її вияву», а два інших – «ставати якимсь за ознакою». Це зумовлено однотипністю їх словотвірної структури. Основними засобами їх граматичної перфективації є префікси *по-* та *з-/зі-, с-*, причому для багатьох дієслів, що вказують на становлення ознаки, вони є рівноправними, пор.: *важчати – поважчати, білішати – побілішати, червоніти – почервоніти: Земля під нею запалала, небо над нею загорілося; сонечко, як мак, почервоніло...* [2, с. 284].

Проаналізувавши дібраний матеріал, можна разом зі студентами зробити такі висновки: тільки близько третини вербальних та відіменних дієслів недоконаного виду співвідноситься за видовою ознакою, решта має статус одновидових дієслів недоконаного виду. Основним засобом утворення корелятив доконаного виду до вербальних та відіменних дієслів є префікси. Свою граматичну функцію вони реалізують лише в структурі дієслів із граничною семантикою, до яких належать вербальні дієслова односпрямованого руху, конкретної фізичної дії, інтелектуальної діяльності людини, а також відад'єктивні дієслова, що вказують на процеси, становлення ознаки в більшому або звичайному ступені її вияву, й відіменні дієслова, які виражають дії, спрямовані на об'єкт. Найпошлідовніше її виконують префікси *по-* та *з-/зі-, с-*. Параметри граматичної перфективації у вербальних і відіменних дієслів загалом збігаються, адже граматичний статус у структурі переважної більшості дієслівних основ обох генетичних груп із граничною семантикою мають тільки префікси *по-* та *з-/зі-, с-*. Відмінним у вживанні цих префіксів є те, що з відад'єктивними дієсловами в межах їх прямого ЛСВ вони поєднуються більш послідовно, ніж із вербальними, що зумовлено однотипністю словотвірної структури цих дієслів.

Сучасний стан науки про мову вимагає повніше і глибше досліджувати питання простого і складного синтаксису української мови, завершальної ланки мовної системи.

Пропонуємо матеріал до практичного заняття з сучасної української мови на тему «Модальність як компонент зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення».

Джерельною базою для вивчення особливої синтаксичної конструкції-речення може бути матеріал праць М. Максимовича – видатного вченого, фольклориста і мовознавця. Виконуючи синтаксичний аналіз речення та вивчаючи його особливості, певні положення можна ілюструвати прикладами речень з українознавчих творів М. Максимовича, наполеглива та цілеспрямована праця якого принесла загальне визнання суспільства.

Студентам наводять тлумачення сучасних синтаксистів про те, що загальне синтаксичне оформлення речення, як і граматичне оформлення будь-якої іншої знакової одиниці мови, утворює дві виразно відмінні в функційному відношенні сфери: внутрішньо-синтаксичну і зовнішньо-синтаксичну. Перша з них сфера охоплює систему внутрішніх щодо речення синтаксичних відношень між лексичними компонентами речення і, таким чином, являє собою внутрішньо-синтаксичну сферу структури речення. Друга сфера синтаксичної структури речення складається з синтаксичних ознак, які характеризують речення

загалом, оформляючи синтаксичні відношення цілого речення до ситуації мовлення чи до контексту, і в цьому розумінні вона є зовнішньо-синтаксичною сферою структури речення [6].

Компоненти зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення синтаксична модальність, часова віднесеність і категорія особи – сукупно утворюють характерну для кожного речення синтаксичну віднесеність основного змісту речення до дійсності, що позначають терміном предикативність [5, с. 118]. Предикативність є найістотнішою змістовою ознакою речення, його основою як самостійної синтаксичної категорії. Засобами вираження предикативності є синтаксичні категорії модальності і синтаксичного часу. Обидві ці категорії не виступають одна без одної, утворюють нерозривну єдність, яка і є предикативністю, що існує в кожному реченні й дає змогу, таким чином, відмежовувати речення від інших синтаксичних одиниць [3, с. 13]. В українській мові виділяють сім модальних значень речень. Модальність як синтаксична категорія формально виражається формами дійсного, умовного чи наказового способів дієслова-присудка, спеціальними частками та інтонацією. Категорія модальності вказує на стосунок змісту речення до дійсності, з яким пов'язується витлумачення повідомлюваного як реального (лише констатованого мовцем) або як ірреального (можливого, бажаного, необхідного й под.) [2, с. 62].

Розповідною модальністю можуть бути позначені всі структурні типи речень, у яких відбувається констатація факту: *На полі, зжатому нашвидку істориками Малоросії, я збираю пропущені та зронені ними колоски й потрохи передаю їх до загального відома* [5, с. 3].

Модальне значення бажальності виражається у реченні як бажання суб'єкта мовлення щодо встановлення відповідності основного змісту речення з дійсністю (реальністю) [6, с. 125]. Суб'єкт виражає побажання, щоб певна дія відбулася: *Вот этот год следовало бы переменить, ибо нет никакого вероятия, чтобы здание Софийского храма, начатое в 1037 году, было совершено в 1038* [5, с. 85]. *Да будет же Острожское братство благоуспешно, наравне с прежними предприятиями благочестивых жен вольнских, ознаменовавших свою любовь к православной церкви и просвещению русскому* [5, с. 86].

Умовність означає дію бажану або можливу за певних умов [3, с. 14]. Умовний спосіб дієслова-присудка є формальним засобом вираження цього типу модальності: *Но прежде чем встановиться над этими реформами, я должен заявить Вам мое сомнение об «Истории Руссов»: в самом ли деле она есть сочинение Георгия Конисского* [5, с. 141].

У реченнях питальної модальності автор ставить вимогу щось підтвердити або заперечити, чи зробити якість уточнення. Питальні речення розподіляють на два різновиди: уточнювальні: *Кто же были эти родоначальники князей Острожских?* [5, 88]; з'ясувальні: *Да и какое есть у тебя свидетельство историческое на это переселение малороссиян из Карпат на Днепр в век татарщины?* [5, с. 53].

Спонукальна модальність полягає в тому, що від адресата вимагають певної дії, стану: *Но возвратимся к Ярославу храму св. Софии* [5, с. 85].

Речення гіпотетичної модальності мають семантичні відтінки припущення, можливості, ймовірності. Ці значення оформляють і допомогою часток типу: *ніби, наче, либонь (можливо, певно, очевидно)*. Напр., *Вероятно, к этому времени принадлежало то не известное нам писание Сагайдачного об уни, которое канцлер Сапега в письме к Иосафату Кунцевичу называл предрагоценным* [5, с. 154].

У реченнях переповідної модальності висловлюються не переконання мовця, а переказ висловлення інших осіб: *Вы говорите, что Хмельницкий приступил к похищению грамот у Барабаша тогда, когда узнал о неудачном конце королевского предприятия на сейме, когда нахлынули на Украину жолнеры, а Барабаш, потакая панам, казнил козаков смертью за малейший ропот для предупреждения больших преступлений и заговоров, – тогда; Хмельницкий понял, что из этого всего выйдет окончательная гибель русского народа* [5, с. 238]. Нерідко речення переповідної модальності являють собою лише відповідні форми невластне прямої мови.

Отже, спостерігаючи над мовою творів, робимо висновок, що форми способу дієслова-присудка, спеціальні частки та інтонація є основними засобами вираження категорії модальності речення як постійного компонента зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення.

Пропонуємо матеріал до практичного заняття із сучасної української мови на тему «Своєрідність складних речень із недиференційованим синтаксичним зв'язком у поезії Івана Франка». Вивчаючи складне речення, уважаємо за доцільне добирати приклади з поетичних творів І. Франка, мова яких максимально наближена до загальнолітературної. Мовознавчі зацікавлення І. Франка досить широкі та багатопланові. Відомо понад двадцять лінгвістичних праць, заміток та рецензій Франка українською, польською, німецькою мовами, а також майже 150 праць, які мають безпосередню дотичність до мовознавства [7, с. 775]. Франка знали і глибоко шанували відомі філологи – його сучасники (О. Потебня, О. Шахматов, А. Кримський та ін.).

У сучасній українській літературній мові виділяють як окремий клас складні безсполучникові конструкції. Складні безсполучникові речення, незважаючи на тривалість їх вивчення і наявність багатьох спеціальних досліджень, і нині викликають суперечки в мовознавстві. Дотепер не з'ясовано теоретичні питання щодо їх граматичної природи, синтаксичної форми та синтаксичного значення, не визначено статусу інтонації, по-різному трактують різновиди цих одиниць. Проблематичним залишається й сам статус безсполучникових речень: лінгвісти або не виділяють їх в окремий тип, а розподіляють між складносурядними і складнопідрядними реченнями, або надають їм статус складних безсполучникових речень, або виводять за межі речення [9, с. 344]. Безсполучникові складні речення – це тип складних речень, у яких значеннєва залежність між складовими частинами виражається сукупністю формальних

засобів без застосування сполучників – порядком складових частин речення, інтонацією в її синтаксичній функції, вищо-часовою узгодженістю форм присудків [6, с. 409]. Інтонація є одним з головних виразників синтаксичної будови безсполучникових речень.

За характером відношення між складовими частинами безсполучникові складні речення поділяють на дві групи. Одну групу утворюють безсполучникові складні речення, у яких складові частини однорідно незалежні, семантично скоординовані, співвідносні з сурядними частинами складносурядних речень:

*Ось ідуть вони юрбами,
Мов на відпуст з корогвами –
Все, що виє, гавка, квака;
Лиш один мов і не чує,
В своїм замку, знай, ночує –
Лис Микита, гайдамака [8, с. 351].*

До другої групи належать безсполучникові складні речення, у яких складники семантично неоднорідні, залежні, співвідносні з головною й підрядною (чи підрядними) частинами складнопідрядних речень:

*Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчина у вінку;
Ожили луки, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику [8, с. 351].*

Безсполучникові складні речення з однотипними частинами виявляють у своїй структурі координативні зв'язки трьох різновидів: єднальні, зіставні й зіставно-протиставні [6, с. 415]. Безсполучникові складні речення єднального різновиду утворюються різними засобами поєднання простих самостійних речень в єдину одиницю висловлення:

*Тож я вірю щастю своєму:
Серед бурі, серед грому
Інші тонуть, я сплину [8, с. 426].*

Єднальні безсполучникові речення, що виражають у частинах одночасність дій або станів; переважно у поетичних описах вони можуть становити ряд номінативних речень.

Зіставлення і протиставлення як способи зв'язку однорідних частин висловлення пов'язані завжди з образністю, експресією мовлення, тому безсполучникові складні речення, що їх виражають, – це конструкції художнього народнопоетичного й літературного мовлення:

*Так він виступив охоче:
Всі на нього вперли очі,
Всім зробилось прикро так... [8, с. 427].*

До групи безсполучникових складних речень із різнотипними частинами належать конструкції з семантичними стосунками причинно-наслідкового, умовного, умовно-часового і пояснювального характеру:

*Отака вилає розмова,
Поки шляхом Лис до Львова
Враз з Бабаєм дочвалав? [8, с. 426].*

У безсполучникових складних реченнях синтаксичний зв'язок – недиференційований, з наближенням до сурядного або до підрядного:

Всі сміялись, Вовк казався [8, с. 434].

Засобом виявлення співвідношень безсполучникових речень із складносурядними й складнопідрядними є можлива підстановка відповідних сполучників між частинами речення. На сьогодні дослідники розглядають відношення у безсполучникових реченнях по-різному, тому питання дослідження безсполучникових складних речень актуальне й нині. Дискусії пов'язані передусім із відсутністю сполучникових засобів зв'язку компонентів безсполучникового речення. Таким чином, складні безсполучникові речення – конструкції, які не мають однозначного трактування. У мові творів Франка знаходимо значну кількість прикладів безсполучникових речень з однотипними та різнотипними частинами. Підсумовую-

чи, можемо стверджувати, що на значну увагу заслуговує постать Івана Франка – українського мислителя, письменника, літературознавця, фольклориста, мовознавця.

Отже, ефективність занять з української мови у ВНЗ залежить від науково-теоретичного рівня змісту виучуваного матеріалу й добору прикладів. Найтонші особливості з підготовки та проведення занять із граматики у ВНЗ та вибору шляхів добору мовного матеріалу для спостережень є сферою для подальших досліджень учених, викладачів-практиків. Перспективу подальшого студіювання у цьому напрямку вбачаємо в простеженні ефективності певних засобів і методів навчання мови.

Література:

1. Беляєв О. М. Сучасний урок української мови / О. М. Беляєв. – К. : Радянська школа, 1981. – 176 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Горбачук В. Т. Синтаксис української літературної мови. Вступ / В. Т. Горбачук. – Слов'янськ, 1995. – 27 с.
4. Квітка-Основ'яненко Г. Повісті та оповідання. Драматичні твори / Григорій Квітка-Основ'яненко. – К. : Наукова думка, 1982. – 540 с.
5. Максимович М. О. У пошуках омріяної України : вибрані українознавчі твори / М. О. Максимович ; упор. і вст. ст. В. Короткого. – К. : Либідь, 2003. – 360 с.
6. Сучасна українська література мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1972. – 512 с.
7. Українська мова : енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
8. Франко І. Я. Твори : у 3 т. – Т. 1: Поезії. Поєми / Іван Франко ; упор. і прим. М. С. Грицюти. – К. : Наук. думка, 1991. – 346 с.
9. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 408 с.